

УДК 811.161.2.373

Оксана Тищенко, Юлія Поздрань

МЕТОДИКА ВСТАНОВЛЕННЯ ДЖЕРЕЛ «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА» ЗА РЕДАКЦІЄЮ А. Ю. КРИМСЬКОГО ТА С. О. ЄФРЕМОВА

У статті обґрунтовано важливість системного вивчення джерельної бази «Російсько-українського словника» за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова на макро- й мікроструктурному рівнях; вирацьовано методика встановлення джерел, яка передбачає аналіз технічного оформлення списків джерел та покликань у словникових статтях 1–3 томів, виявлення незадекларованих у списку скорочень, систематизування джерел; запропоновано методика розшифрування скорочень й установа бібліографічного опису джерел; подано фрагмент дослідницького списку джерел словника, що унаочнить повну картину опрацювання дескриптивної норми в ньому.

© О. Тищенко, Ю. Поздрань, 2015

Ключові слова: джерельна база перекладного словника, список джерел, список скорочень, методика встановлення джерел.

Початок ХХ ст. в українському мовознавстві – це період активізації словникарської роботи. Упродовж 1921–1933 рр. було видано значну кількість словників, із-поміж яких велично постає «Російсько-український словник» за редакцією А. Ю. Кримського (1, 2 томи) та С. О. Єфремова (3, 4 томи), відомий як Академічний словник 1924–1933 рр. (далі – РУС), що його Ю. В. Шевельов назвав «одним з монументальних пам'ятників українського культурного відродження 20-х років» [10, с. 32].

Ключовим моментом в оцінці праць такого типу є наявність ґрунтовної джерельної бази, яка має бути представлена авторитетними працями різних видів і жанрів.

На важливості вивчення джерельної бази словника наголошували С. І. Головащук [3], А. А. Москаленко [6], А. С. Паламарчук [7], М. М. Пилинський [8], А. М. Полюга [9], Б. К. Галас [1; 2], І. А. Казимиrowa [4] та ін. Зокрема М. М. Пилинський наголошував на вагомому практичному й методологічному значенні вибору джерел для словника, адже від цього залежить, чи потраплять до словника не тільки окремі слова, а й цілі категорії слів; від характеру й обсягу джерел та їх використання залежить характер і обсяг самого словника [8]. А. М. Полюга відзначав, що під час укладання різних типів словників необхідно орієнтуватися на відповідні специфічні джерела [9]. Б. К. Галас й І. А. Казимиrowa у своїх працях подають деякі методичні рекомендації щодо опрацювання лінгвістичних джерел. Зокрема, І. А. Казимиrowa пропонує під час аналізу лінгвістичного джерела орієнтуватися на його «зовнішню» й «внутрішню» критику [4], Б. К. Галас, аналізуючи джерела різних словників, звертає увагу на листування, коментарі укладачів самого словника, критичні зауваження рецензентів щодо наповнення джерельної бази словника [1; 2].

На жаль, ми не маємо змоги отримати повне уявлення про джерела, що лягли в основу української частини словника й, відповідно, ілюстративного матеріалу РУСа, оскільки на макро- й мікроструктурному рівні ця інформація представлена неповно.

Отже, дослідження джерельної бази РУСа дасть можливість установити, на які праці орієнтувалися укладачі під час добору слів до української частини реєстру, що, у свою чергу, є показником опирання словника на дескриптивну норму; виявить загальні тенденції та особливості у представленні джерельної бази на макро- і мікрорівні словника.

Джерельна база РУСа ще не була об'єктом системного вивчення. Поза увагою мовознавців залишилися питання, пов'язані з аналізом технічного оформлення джерел словника, розшифруванням скорочених назв і формуванням повного (гіпотетичного) списку ймовірних джерел.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що створення гіпотетичного списку джерел на основі реально вжитих покликань у тексті словника унаочнить повну картину кодифікування дескриптивної норми в РУСі, а також полегшить користувачам пошук та розтлумачення того чи того скороченого покликання.

Мета дослідження: випрацювання методики встановлення гіпотетичного списку джерел РУСа.

Завданнями, які дадуть змогу реалізувати цю мету, вважаємо такі: встановлення понять і термінів *джерело*, *скорочення*, *список джерел*, *список скорочень*, *покликання*, *макро- й мікρο-структура*, *внутрішні резерви*, *зовнішні резерви*, *інструкція*, *модель*; з'ясування традицій паспортизування джерел у словниках (при ілюстраціях та у списку); обґрунтування методів: описовий, порівняльний, аналіз, реконструкція; написання інструкції та створення моделі списку джерел; описання методики й експериментальне виконання інструкцій; верифікація (перевірка надійності, вірогідності, достовірності).

Джерельну базу перекладного словника формують лінгвістичні джерела, під якими ми розуміємо всі праці, які були використані укладачами для формування реєстру й наведення ілюстративних прикладів до реєстрових одиниць.

Джерельну базу в словнику представлено на двох структурних рівнях: на макрорівні (як елемент структури словника) – це список джерел; на мікрорівні (як елемент структури словникової статті) – це покликання на джерела.

Список використаних джерел – важливий елемент структури словника, який зазвичай розміщують перед реєстром. Традиційно він має складатися з алфавітно впорядкованих скорочених назв джерел та їх повного бібліографічного опису. Скорочення назви джерела – це його скорочений запис, який може утворюватися способом усичення прізвища автора, назви праці чи абревіацією. Бібліографічний опис – це сукупність бібліографічних відомостей про друковану працю, наведених за чинними правилами епохи, у яку вона була написана, і призначених для її ідентифікації.

Список джерел у словнику необхідно відрізнити від списку умовних скорочень, оскільки список скорочень – це перелік скорочених форм запису найчастіше уживаних у словнику понять (метамова). До прикладу: у «Малоруско-німецькому словарі» Є. І. Желехівського й С. І. Недільського (далі – СлЖН) чітко розмежовано ці два списки: «Об'яснене скорочень і знаків» [СлЖН, том 1: III] та «Об'яснене скорочень імен авторів і творів з котрих увійшли слова до словара» [СлЖН, том 1: III–VI]; у «Словарі російсько-українському» М. Уманця й А. Спілки (далі – СлУм) список джерел уходить до узагальненого списку «Пояснення скорочень, ужитих в словарі, і список друкованих джерел, якими ми користувались» [СлУм, том 1: IX–XII]; у «Словарі української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка (далі – СлГр) розмежовано «Списокъ источниковъ, которими пользовались при составлении словаря» [СлГр: 30–39] і «Списокъ сокращеній» [СлГр: 40–42].

У РУСі подано основний узагальнений список «Пояснення скорочень» з поділом на «І. Автори, джерела й місцевості; ІІ. Терміни і вислови; ІІІ. Знаки» [РУС, том 1: ХІ–ХІV] та «Додатковий список скорочень» [РУС, том 2, вип. 3: 1048–1050].

У пізнішій лексикографічній праці – «Словнику української мови» в 11-ти томах (далі – СУМ), який є взірцем для сучасних лексикографів у способі оформлення джерел, подано «Список скорочень літературних джерел словника» з поділом на політичну, художню, перекладну літературу, народну творчість та збірки літературного походження, наукову та науково-популярну літературу, літературну критику, мистецтво, посібники та підручники, довідники, мемуари, газети і журнали [СУМ, том 1: ХІІ–ХХVІІ] і «Список основних умовних скорочень у словнику» (скорочення одиниць метамови словника) [СУМ, том 1: ХХVІІІ]. Такий спосіб представлення джерельної бази на макрорівні словника вважаємо найоптимальнішим.

Спосіб подання й розшифрування джерел у кожному з цих словників відрізняється. Для прикладу, у списках джерел твори Тараса Шевченка подано так:

Словник	Скорочення	Пояснення
СЛЖН	Ш.	Шевченко Тарас, «Кобзар», Прага 1876 [СЛЖН, том 1: VI]
СЛУМ	К. Ш.	Кобзарь Т. Шевченка. Спб. 1884 [СЛУМ, том 1: IX]
СЛГр	Шевч.	Кобзарь Тараса Шевченка (Типомъ четвертимъ). Коштомъ Д. Е. Кожанчикова. Спб. 1867 [СЛГр: 38]
	Шевч. II	Т. Г. Шевченко. Кобзарь з додатком споминок про Шевченка Костомарова і Микѣшина. У Празі, 1876 [СЛГр: 38]
РУС	Шевч., Шевчен.	Шевченко [РУС, том 1: ХІІ]
СУМ	Шевч.	Шевченко Т. Г.: I, II, 1963 – Повне зібрання творів в шести томах, Вид-во АН УРСР, К., тт. I, II, 1963; I., 1951, II, 1953, VI, 1957 – Повне зібрання творів в десяти томах, Вид-во АН УРСР, К., тт. I, 1951, II, 1953, VI, 1957 [СУМ, том 1: ХХІ]

Як ми бачимо, у всіх словниках, окрім РУСа, у списку джерел подано прізвище автора, назву праці, місце і рік видання (у СУМі ще й назву видавництва). Список, поданий у РУСі, у переважній більшості містить лише скорочення та його розшифрування. Однак варто зазначити, що пояснення у списку РУСа мають різну «вагу». Розгляньмо такі групи скорочень і пояснення до них:

– *Безвірник 1930* – «Безвірник», 1930 р.; *Основа 1861, 1862* – «Основа», 1861, 1862 р. – таке пояснення скорочення не дає нічого нового про джерело ні формально, ні суттєво;

– *Бібл.* – Біблія, *Вес. пісня* – весільна пісня, *Мед. слов.* – медичний словник – пояснення

формально розшифровує скорочені слова, але ширшої інформації про джерело не дає;

– *Гнатюк* – В. Гнатюк «Галицько-руські народні легенди», *Дещо* – «Де-що про світ Божій», 4-те вид., 1882 р., *Н. Громада* – «Нова Громада», 1906 р. – такі пояснення можна назвати максимально наближеним розтлумаченням (і розшифрування скорочення, і наведення бібліографічної інформації) джерела у списку скорочень, оскільки воно дає найбільше інформації про використану працю порівняно з попередніми прикладами.

Скорочення третьої групи та їх розтлумачення в РУСі подані в незначній кількості, їхній бібліографічний опис не відповідає тогочасним вимогам паспортизації джерел, оскільки в ньому подані не всі необхідні поля (прізвище автора, назва праці, місце і рік видання), тому ми не можемо вважати цей список повноцінним списком джерел РУСа. А отже, немає можливості звернутися до ширшого контексту цитованого уривка.

На мікрорівні джерельна база словника представлена в покликаннях (паспортизуваннях цитат). Покликання – це вказівка на джерело, з якого взято цитату з обов'язковим за-

значенням відповідної сторінки. Така традиція оформлення покликань збереглася й на сьогодні, до прикладу, С. В. Шевчук й І. В. Клименко також підкреслюють обов'язковість назви джерела і вказівки на сторінку [11, с. 548].

Покликання у словнику відіграють важливу роль, оскільки «дають змогу перевірити, чи добре наведено цитати <...> вдавнившись до першоджерел <...> глибше й ширше збагнути значення слова і способи, як його вживати: зібраний такий робом і перевірений матеріал залишиться назавжди міцною підвалиною для наукового словаря...» [4, с. 143]. Спосіб оформлення покликань у розглянутих вище словниках відрізняється. До прикладу:

Словник	Спосіб оформлення покликань
СЛЖН	скорочений запис назви праці, сторінка
СЛУм	скорочений запис назви праці
СЛГр	скорочений запис назви праці, рік видання, сторінка
РУС	скорочений запис назви праці
СУМ	скорочений запис назви праці, рік видання, сторінка

Таким чином, на сьогодні постає проблема встановлення джерельної бази РУСа на макро- й мікрорівні: створення гіпотетичного списку джерел, який містив би всі необхідні поля в бібліографічному описі й оформлення покликань на джерела відповідно до вимог паспортизації ілюстративного матеріалу.

Для створення списку джерел вважаємо за необхідне вдатися до таких методів, як: описовий – для планомірної інвентаризації скорочень, їх систематизації та ґрунтового пояснення; порівняльний – для з'ясування особливостей подання джерел у макро- і мікроструктурі РУСа; для виявлення всіх елементів бібліографічного опису цитованої праці на основі порівняння з попередніми словниками; метод аналізу – для детального дослідження списку скорочень, словникових статей, внутрішніх та зовнішніх резервів словника з метою з'ясування максимальної кількості інформації про джерельну базу словника; метод реконструкції – для встановлення повного бібліографічного опису праці відповідно до вимог паспортизації джерел.

Ми заналізували основний і додатковий списки скорочень (макрорівень) та всі покликання в словникових статтях у тексті 1–3 томів РУСа (мікрорівень) із технічного погляду й виявили, що частина джерел не ввійшла до жодного списку. Це свідчить, що дійсна джерельна база РУСа охоплює більшу кількість джерел, ніж задекларовано в списку скорочень, тому виникає необхідність у його поповненні виявленими працями. У статті ми випрацюємо методуку встановлення списку джерел словника на основі реально вжитих покликань у тексті.

Створення списку джерел передбачає: а) створення повного списку використаних матеріалів (із поповненням наявних списків незадекларованими джерелами з реальних покликань); б) максимальне розшифрування скорочень; в) відновлення ймовірного бібліографічного опису джерела.

Уважаємо, що встановлення бібліографічного опису джерела має відбуватися у два етапи: I етап – через залучення внутрішніх резервів словника (передмова, післямова, коментарі укладачів; список джерел); II етап – через залучення зовнішніх засобів (словники попередніх

років, якими користувалися укладачі аналізованої праці; бібліографічні покажчики книг; пошук джерела за цитатним матеріалом у пошукових системах та ін.).

У результаті встановленого на цих двох етапах прагнемо отримати такий дослідницький список джерел РУСа:

– джерела, подані за тематичними групами: художня й публіцистична література (твори поетів, прозаїків, літературознавців), матеріали польових записів, етнографічні матеріали (матеріали збірок), фольклорні матеріали, лексикографічні матеріали, періодика (матеріали альманахів, газет та журналів), наукова література, релігійна література, історичні джерела (матеріали грамот, літописів та статутів). Таку класифікацію джерел ми здійснили в результаті повного аналізу виявлених покликань (усього 35106);

– усередині кожної групи подано скорочення (напівжирним шрифтом – задеклароване в списку, звичайним шрифтом – реально виявлене в тексті словника) та повний бібліографічний опис джерела (уніфіковано для всіх праць за вимогами до всіх видів видань: автор, назва праці, місце й рік видання, видавництво, том (для багатотомних видань), номер (для періодичних видань), територія (для польових записів) тощо).

Виявивши у словникових статтях РУСа скорочення, яке не задеклароване в списку, звертаємося для його розшифрування насамперед до внутрішніх резервів словника: аналізуємо передмову й післямову з метою виявлення інформації про джерело. Такий спосіб вважаємо основним і найдостовірнішим, оскільки лише укладачі словника точно можуть повідомити, якими джерелами вони скористалися для його укладання.

На цьому етапі ми можемо лише розшифрувати виявлені скорочення. До прикладу: *Анн.* – обґрунтовуючи доцільність введення до реєстру РУСа ботанічної номенклатури, упорядники в передмові згадують про праці Анненкова: «...наскільки цей матеріал увійшов уже до попередніх словників Уманця і Грінченка, що скористували відповідні праці Анненкова, Роговича та инш., настільки подано їх і в нашому Словникові» [РУС, том 1, с. VIII]. З огляду на

це припускаємо, що скорочення *Анн.* розшифровується як *Анненков*. Щоб установити вірогідну назву праці цього автора, виникає необхідність звернутися до СЛГр, де в списку джерел під аналогічним скороченням розшифровується праця «Ботанический словарь... Составилъ Н. Анненковъ. Новое испр., пополн. и разшир. издание. Спб. 1878» [СЛГр, с. 30]. Тому вважаємо, що скороченням *Анн.* укладачі РУСа також паспортизують цитати, взяті з «Ботанічного словника».

Якщо розшифрувати скорочення через внутрішні резерви РУСа неможливо, то звертаємося до зовнішніх засобів, зокрема до списків джерел попередніх словників: СЛУм, СЛЖН, СЛГр, оскільки укладачі РУСа використовували їх як джерела для пошуку матеріалу до української частини реєстру і там можуть міститися аналогічні скорочення назв праць чи їхніх авторів та їх розшифрування. Варто зауважити, що на цьому етапі одночасно відбувається розшифрування скорочень і встановлення ймовірного бібліографічного опису джерела. Цим способом встановлюємо такі джерела:

Скорочення в РУСі	Скорочення в СЛГр	Імовірна назва джерела (за СЛГр)
<i>Иванов</i>	<i>Ив.</i>	«Игры крестьянских дѣтей въ Купянскомъ уѣздѣ» Собралъ П. Ивановъ (Съ предисл. проф. Н. Ф. Сумцова). Х. 1889 [СЛГр, с. 32]
<i>К. Кр.</i>	<i>К. Кр.</i>	П. А. Куліш «Крашанка русинам и полякам на великдень 1882 року видана типом другим з додатком послісловья». Л. 1882 [СЛГр, с. 32]
<i>Лис.</i>	<i>Лис.</i>	«Збірникъ українських пісень». Зібравъ й у ноти завівъ М. Лисенко. К. Шість випусковъ [СЛГр, с. 34]
<i>Могил.</i>	<i>Мог.</i>	«Думки и пѣсни та шче де-што Амвросія Могилы». Х. 1839 [СЛГр, с. 36]

У деяких випадках через список джерел СЛГр нам удалось встановити бібліографічний опис джерел, який містить поля: автор, назва праці, місце і рік видання. Такий бібліографічний опис для реалізації нашої мети вважаємо достатнім. Однак не для всіх джерел удалось з'ясувати рік видання, тому виникає необхідність у використанні інших способів розшифрування, зокрема пошуку в пошукових системах у мережі Інтернет. Такий спосіб дав нам можливість установити, що перший випуск «Збірника українських пісень» М. В. Лисенка був надрукований у Києві у видавництві «У Болеслава Корейво» 1868 р. і мав обсяг 95 с., інші виходили друком до 1911 р.

Результативним став пошук назви праці за цитатним матеріалом у пошукових системах у мережі Інтернет. Цим способом нам удалось встановити таке джерело:

Скорочення в РУСі	Цитатний матеріал у РУСі	Імовірна назва джерела
<i>Грушев.</i>	Ви не князі, ані княжого роду (Грушев.).	Грушевський М. С. «Ілюстрована історія України»
	Я князь, і мені належить княжити (Грушев.).	
	Землі Київської держави знову збиралися в руках найбільш щасливого княжича (Грушев.).	
	З старих київських князів чи ватажків пам'ятали в Києві Аскольда, Діра, Олега (Грушев.).	

Для відновлення ймовірного бібліографічного опису цього джерела ми здійснили пошук у бібліографічному покажчику «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923» (далі – УК), у результаті якого встановили, що «Ілюстрована історія України» М. С. Грушевського була опублікована у Львові – Києві (друкує С. В. Кульженко) 1912 року [УК, том 2, с. 10–11].

Установлення бібліографічного опису задекларованих у списку джерел відбувається двома шляхами, залежно від того, чи подано в списку скорочень назву праці:

– якщо назва праці відома, але інші поля в бібліографічному описі не вказано, то для їх встановлення ми звертаємося:

а) до попередніх словників, зокрема СлГр, СлУм, СлЖН. До прикладу:

Скорочення в РУСі	Пояснення в РУСі	Імовірна назва джерела (за СлГр)
<i>Сл. Аф.</i>	А. Афанасьєв «Словарь малорусского нарѣчія»	Афанасьєв А. С. Словарь малорусского нарѣчія. Собрание сочинений А. С. Афанасьєва (Чужбинского). Подъ ред. – П. В. Быкова. Томъ ІХ. Спб. 1892 [СлГр, с. 30]

б) до бібліографічних покажчиків. До прикладу:

Скорочення в РУСі	Пояснення в РУСі	Імовірна назва джерела (за бібліографічним покажчиком)
<i>Корольов</i>	В. Корольов «Скотолічебник»	Королів-Старий В. К. Скотолічебник: (Ветеринарні поради): з 46 малюнками / написав В. Корольов. – 2-е допов. й випр. вид. – [К. : Лан. Друк. Київ. 2-ої Артлі, 1913]. – 274, ІV, [2] с.: ил. – (Вид-во «Лан»; [№ 10]) [КУ, Вип. 8, ч. 2, с. 134]
<i>Ніс</i>	Ст. Носъ «О народной медицинѣ южноросовъ»	Нос С. Д. У всякого народа своя природа: (Путешествия к родному пепелищу): [О нар. медицине] / Степан Данилов[ич] Нос, врач. – Чернигов : Тип. Губерн. Правления, 1888. – 31, [1] с. [КУ, Вип. 11 : 176]
<i>Сніп</i>	«Сніпъ», 1841 р.	Сніп, українській новорочник / зкрутив Александр Корсун. – Х. : Унив.штампарня, 1841. [УК, том 1, с. 12]

– якщо назва праці невідома, то встановлюємо її через пошук за цитатним матеріалом у пошукових системах мережі Інтернет і після цього з'ясуємо бібліографічний опис через списки джерел попередніх словників чи бібліографічні покажчики. Цим способом нам удалося встановити таке джерело:

Скорочення в РУСі	Пояснення в РУСі	Імовірна назва джерела
<i>Калит.</i>	Калитовський О.	Калитовський О. Географія для середніх шкіл: з 93 ілюстраціями в тексті / уложив Омелян Калитовський. – 2-е вид., перероб. і допов. – Львів : Книгарня Г. Сейфарта. [Друк. Якубовського і Сп.], 1912. – ІV, 304 с. : табл., ил. [КУ, Вип. 8, ч. 1, с. 64]

Таким чином, процес установлення джерел у словнику можливо здійснювати в кілька етапів різними методами. Вибір методів залежить від змістових особливостей джерела, від можливості швидкого пошуку праці за допомогою пошукових систем у мережі Інтернет чи бібліографічних покажчиків.

Уважаємо, що в результаті розшифрування скорочень і встановлення бібліографічного опису фрагмент списку джерел РУСа може мати такий вигляд (наводимо як зразок без поділу джерел на тематичні групи):

Скорочення в списку РУСа	Скорочення, виявлені в тексті РУСа	Пояснення в РУСі	Імовірна назва джерела
	Анн.		Анненков Н. И. Ботанический словарь. – Спб., 1878
	Грушев.		Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. – Львів – Київ : Друк. С. В. Кульженко, 1912
Закр.	Сл. Закр.	Н. Закревскій «Словарь Малороссійскихъ ідіомовъ»	Закревський М. В. Словарь Малороссійскихъ ідіомовъ // Старосвѣтскій бандуриста. – Книга третія. – М., 1861

	Иванов		Иванов П. В. Игры крестьянскихъ дѣтей въ Купянскомъ уѣздѣ (Съ предисл. проф. Н. Ф. Сумцова). – Х., 1889
Калит.	Калит.	Калитовський О.	Калитовський О. П. Географія для середніх шкіл: з 93 ілюстраціями в тексті / уложив Омелян Калитовський. – 2-е вид., перероб. і допов. – Львів : Книгарня Г. Сейфарта, 1912
Київщ.	Київ, Київщ., Київ. п., Київ. пов., Київськ. п., Київщина	Київщина	Київщина (матеріали польових записів)
	К. Кр.		Куліш П. А. Крашанка русинам и полякам на Великдень. – Л., 1882
Корольов	Корольов	В. Корольов «Скотолічебник»	Королів-Старий В. К. Скотолічебник: (Ветеринарні поради): з 46 малюнками. – К. : 1913]
Корост.		Коростенщина	
	Лис.		Лисенко М. В. Збірник українських пісень. – К., 1868–1911
	Могил.		Могила А. Думки и пѣсни та ще де-що. – Х., 1839
Ніс	Ніс, Нос	Ст. Носъ «О народной медицинѣ южноросовъ»	Нос С. Д. У всякого народа своя природа: (Путешествия к родному пепелищу): [О нар. Медицине] / Степан Данилов[ич] Нос, врач. – Чернигов : Тип. Губерн. Правления, 1888
Раєвськ.		П. Раєвський	
Сл. Аф.	Сл. Аф., Сл. Афан., Аф., Афан.	А. Афанасьевъ «Словарь малорусскаго нарѣчя»	Афанасьев А. С. Словарь малорусскаго нарѣчя. Собрание починеній А. С. Афанасьва (Чужбинскаго). Подъ ред. П. В. Быкова. – Томъ ІХ. – Спб., 1892
Сніп	Сніп	«Сніпъ», 1841 р.	Сніп, українській новорочник / зкрутив Александр Корсун. – Х. : Унив. штампарня, 1841

Цей список унаочнює, які скорочення подано в списку джерел, а які вжито реально в тексті словника, які скорочення виявилися «порожніми» в списку джерел, адже жодного покликання на них не виявлено, а отже, немає сенсу їх розшифровувати.

Верифікацію отриманих результатів здійснюємо частково, публікуючи наше дослідження, оприлюднюючи його таким чином для критики й рецензування.

Отже, зааналізувавши список скорочень РУСа і реальні покликання в тексті 1–3 томів, установивши незадекларовані джерела, можемо відтворити гіпотетичний список джерел словника і з'ясувати його змістове наповнення. Це завдання потребує пильної уваги, оскільки

джерельна база словника здійснює значний вплив на його наукову вартість, нормативність та повноту.

Література

1. Галас Б. К. Важливі вияви лексикографічного досвіду А. Кримського / Б. К. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2014. – Вип. 19. – С. 28–35.
2. Галас Б. К. До характеристики джерел рукописного українсько-російського словника М. О. Руберовського / Б. К. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2008. – Вип. 12. – С. 112–115.
3. Головащук С. І. А. Ю. Кримський як лексикограф / С. І. Головащук // А. Ю. Кримський – україніст і орієнталіст. – К. : Наук. думка, 1974. – 175 с.

4. Горещкий П. Й. Історія української лексикографії / П. Й. Горещкий. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 242 с.

5. Казимирива І. А. Історична термінографія в контексті лінгвістичного джерелознавства / І. А. Казимирива // Мова і культура. – 2014. – Вип. 17. – Т. II (170). – С. 265–272.

6. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії / А. А. Москаленко. – К. : Держ. учб.-педагог. вид-во «Рад. школа», 1961. – 162 с.

7. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія (Питання історії, теорії та практики) / Л. С. Паламарчук. – К. : Наук. думка, 1978. – 203 с.

8. Пилинський М. М. З історії розвитку української лексикографії (Деякі уваги щодо джерел і реєстру «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка) / М. М. Пилинський // Дослідження з мовознавства. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1962. – С. 3–30.

9. Полюга Л. М. Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів // Л. М. Полюга // Українська історична та діалектна лексика : зб. наук. праць. – Львів, 2003. – Вип. 3. – С. 16–23.

10. Шевельов Ю. В. Покоління двадцятих років в українському мовознавстві / Ю. В. Шевельов // Портрети українських мовознавців. – К. : КМ Академія, 2002. – 132 с.

11. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підруч. / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2010. – 696 с.

Список використаних джерел

КУ Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару української книги : [бібліогр. покажчик] / В. о. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 1996.

РУС Російсько-український словник / за ред. А. Ю. Крымського та С. О. Єфремова. – Т. 1–3. – К., 1924–1933.

СлГр Словарь української мови / зібрала редакція журналу «Кіевская Старина» ; упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко : у 4-х т. – К., 1907–1909.

СЛЖН Малоруско-німецький словар / уложили: Євгеній Желеховський та Софрон Недільський : у 2-х т. – Львів, 1886.

СЛУМ Словарь російсько-український / зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка : у 4-х т. – Львів, 1893–1898.

СУМ Словник української мови : в 11-ти т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

УК Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923 : бібліогр. покажч. / Національна

бібліотека України імені В. І. Вернадського ; редкол. : О. С. Онищенко (голова) та ін. ; авт. кол. : М. Д. Бойченко та ін. – К., 2003. – Т. 2 : 1912–1923. – 689 с.

Oksana Tyshchenko, Julia Pozdran

METHODS OF FINDING THE SOURCES OF "THE RUSSIAN-UKRAINIAN DICTIONARY" EDITED BY A. CRYMSKIY AND S. YEFREMOV

At the macro and microstructure level the authors prove the importance of system study of a source database of "The Russian-Ukrainian Dictionary" edited by A.Yu. Crymskiy and S.O. Yefremov. The methodology of finding the sources is suggested, including analyzing technical registration of lists of sources and references in the vocabulary entries in volumes 1–3, finding abbreviations undeclared in the list of acronyms and systematizing the sources. The methodology of decoding acronyms and establishing bibliographic description of sources is offered; the fragment of research list of sources of dictionary that will show evidently the complete picture of its descriptive norm is given.

Keywords: a source database of the translation dictionary, list of sources, list of acronyms, methodology of finding sources.

Оксана Тищенко, Юлия Поздрань

МЕТОДИКА УСТАНОВЛЕНИЯ ИСТОЧНИКОВ «РОССИЙСКО-УКРАИНСКОГО СЛОВАРЯ» ПОД РЕДАКЦИЕЙ А. Е. КРЫМСКОГО И С. А. ЕФРЕМОВА

В статье обоснована важность системного изучения базы лингвистических источников «Русско-украинского словаря» под редакцией А. Е. Крымского и С. А. Ефремова на макро- и микроструктурном уровнях; выработана методика установления источников, которая предусматривает анализ технического оформления списков источников и ссылок в словарных статьях 1–3 томов, выявление незадекларированных в списке сокращений, систематизацию источников; предложена методика расшифровки сокращений и установления библиографического описания источников; представлен фрагмент исследовательского списка источников словаря, который наглядно покажет полную картину обработки дескриптивной нормы в нем.

Ключевые слова: база лингвистических источников переводного словаря, список источников, список сокращений, методика установления источников.

Надійшла до редакції 22.09.2015 р.